

ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ: ДІАЛОГ, КОМУНІКАЦІЯ, ТВОРЧІСТЬ

Проаналізовано особливості застосування музейної педагогіки у контексті підготовки майбутнього вчителя. Визначено провідну роль освітньої діяльності у просторі музею. Акцентовано на значенні музейного предмета як культурного символу життя людини, діалогічному характері музейного освітнього середовища, засобах музейної комунікації.

Ключові слова: музейна педагогіка, музейний простір, підготовка вчителя, музейний предмет, діалог, комунікація, особистість.

Karamanov O.

EDUCATIONAL POTENTIAL OF MUSEUM PEDAGOGY: DIALOGUE, COMMUNICATION, ART

The author of the article analyzes the characteristics of Museum Pedagogy usage in the context of teacher training. He defines the leading role of educational activity in the museum environment, describes the meaning of a museum artifact as a cultural symbol, emphasizes the dialogue character of museum education and the means of museum communication.

Keywords: Museum Pedagogy, the Space of the museum, teacher training, museum exhibits, dialogue, communication, personality.

Міждисциплінарний характер взаємодії різних сфер гуманітарного знання створює оптимальні можливості для ефективного викладання наукових дисциплін за допомогою сучасних дидактичних стратегій і технологій. В умовах співпраці академічної та неформальної освіти цілком закономірним є звернення до ідей музейної освіти і музейної педагогіки, які дозволяють глибше розкрити й уточнити методіку проведення заняття у новому контексті – музейному просторі.

Традиційно музейну педагогіку порівнюють з музеєзнавством, проте тут існують відмінності, які потребують уточнення. Під “музеєзнавством” зазвичай розуміють “науку про музейну справу”, “науку про музеї” або ще більш вузько – “музейну теорію”. Однак у цьому випадку можна побачити певну невідповідність, оскільки таке визначення фіксує лише зв’язок між науковою дисципліною та одним з її об’єктів – музеєм як закладом. Більш аргументованим видається формулювання, що визначає музеєзнавство як “суспільну науку, котра вивчає процеси збереження соціальної інформації, пізнання й передачі знань та емоцій за посередництвом музейних предметів” [8, 9]. Водночас музеєзнавство само по собі відноситься до міждисциплі-

нарних наук, оскільки поєднує елементи різних предметів, зокрема історії, культурології, мистецтва, психології та педагогіки.

Як зазначають дослідники, музейну педагогіку можна інтерпретувати по-різному: як науку про виховання засобами музею, посередницьку діяльність, що забезпечує взаємозв'язок між музеями, їх колекціями та відвідувачами, і як наукову дисципліну на стику музеєзнавства та педагогічних наук, що вивчає освітньо-виховні цілі суспільства стосовно специфічних умов музейної комунікації [9, 105]. Отож музейна педагогіка передбачає наявність власної внутрішньо узгодженої системи понять і категорій, центральне місце в якій посідає музей.

Зазначені проблеми є предметом наукового пошуку А. Бойка, Г. Вішиної, Л. Гайди, Ю. Дукельського, Н. Макарової, Е. Мастеніци, Т. Мишевої, Л. Шляхтіної, М. Юхневич та інших дослідників, які вивчають особливості організації навчання у просторі музею.

Мета нашої роботи полягає у виявленні освітнього потенціалу музейної педагогіки в процесі взаємодії з відвідувачами шкільного та студентського віку в умовах сучасного “суспільства знань”, що є важливим в ході підготовки майбутнього вчителя.

Якщо донедавна музеї зосереджували свою роботу головно на інформаційно-пізнавальній діяльності, будучи передусім ідеологічними установами, то у сучасних умовах намагаються організувати діяльність на засадах комунікації, діалогу з відвідувачами. Здебільшого така комунікація передбачає використання традиційної форми організації навчання у музеї – екскурсії, котра відображає особливості музею як соціального інституту та доповнюється широким спектром відповідних засобів, що застосовують різні культурно-просвітницькі та навчальні заклади.

Головною метою освітньої діяльності у музеї є зацікавлення відвідувачів тими здобутками людства, які представлені у формі експонатів й відображають важливі досягнення культури, розвитку цивілізації та життя різних народів. На думку польського дослідника Л. Турса, систематичне укладання експонатів і презентація їх за певною проблематикою сприяють розвиткові наукового, артистичного, технічного, етнографічного, історичного та культурознавчого потенціалів особистості [11, 13-14].

Завдання нашого дослідження уможливають розкриття не лише специфіки педагогічної взаємодії у музейному просторі, а й вирішення деяких питань у процесі підготовки майбутнього вчителя. Саме для цього такі заняття можна проводити для студентів у структурі різних (головно гуманітарних) навчальних курсів, які передбачають:

- більш глибоке розкриття конкретної навчальної теми;
- вивчення проблемних запитань, пов'язаних із неоднозначністю в оцінках й інтерпретації;
- занурення в особливу музейну атмосферу з метою застосування інтерактивних методів навчання.

У ході проведення навчального заняття в музеї підвищується значення музейного предмета, який за допомогою відчуття і сприймання, асоціацій, створення відповідного середовища стає образом-символом певної епохи та уможливлює активну участь людини у пізнанні світу.

Власне, у ході музейного заняття з'являються перспективи:

- досить чітко виявити й продемонструвати, як тривають процеси відбору, пошуку та інтерпретації інформації, що міститься у різних музейних предметах;
- розуміння індивідуальних особливостей та властивостей кожної пам'ятки відповідної епохи;

- організації безпосередньої роботи з музейним предметом з метою збільшення його емоційного впливу.

Можливості інтерпретації предметів у музеї базуються на їх поліфункціональності, тобто багатоманітності форм і засобів осмислення та застосування речей. Музей формує нове ставлення до предметів, активізує їх культурне значення та створює міждисциплінарні зв'язки між різними галузями знань у процесі організації педагогічної діяльності.

Музейний предмет, отже, можна розуміти як “предметний результат діяльності людини або пам'ятку історії, що стала об'єктом ціннісного сприйняття та була віднесена після наукового опрацювання до складу музейної збірки” [4, 108-109].

В основу шкільної музейної педагогіки покладено ідеї осмислення існування світу та індивідуального життя людини. Вона по-своєму вирішує питання – якою бути людині у світі, що постійно змінюється. Тому забезпечення освітньої діяльності сучасного музею щодо його взаємодії зі школою потребує дотримання таких принципів:

- максимальна відкритість й доступність колекцій музею усім соціальним та віковим групам суспільства;

- втілення у музейній експозиції цілісної картини світу, що відображена в музейних пам'ятках;

- діалогічність експозиції музею (діалог між минулим і сучасним, пам'яткою і відвідувачем, музейним працівником, учителем і учнями тощо) [9, 93-94].

Ефективність музейного діалогу безпосередньо залежить від організації освітнього середовища. Його розглядають як сукупність умов, в яких відбувається становлення, розвиток та освіта людини. Як соціально-педагогічне явище освітнє середовище є сукупністю спеціальних умов, необхідних для освіти людини впродовж її життя. Як педагогічне явище – це сукупність умов, де розгортається освітній процес та з яким вступають у взаємодію суб'єкти такого процесу [7, 65].

Музейна педагогіка сприяє взаємному збагаченню двох сфер життя: освіти й мистецтва. Саме психологічні знання природи дитини уможливають зміну погляду на процес музейної освіти, а вивчення педагогічного досвіду дозволяє знайти відповідні форми роботи. Дитина, яка увійшла до музейного простору, має право на своє бачення й розуміння того, що її оточує. Цей процес розглядають не лише як сприйняття музейних експонатів, а діалог дитини з людьми минулих епох та культур, їх думками, поглядами, ідеями через спілкування з оригінальним експонатом, що є їх втіленням [10, 26].

Розкриваючи перед дитиною особливості історичного розвитку, логічність, черговість й послідовність різних подій, музейна педагогіка відкриває прихований зміст реліквій, експонованих у музеї, дає змогу через уявлення про історичну дійсність та повсякденний побут людей уявити минулі епохи.

У контексті підготовки майбутнього вчителя студенти мають бути обізнані з різними способами організації ефективної комунікації в музейному просторі, активно працюючи з учнями. Наприклад, під час сприймання картини будь-якого живописного жанру можна запропонувати учням зрозуміти мову цієї картини (ті думки, почуття, що зашифрував художник у своєму творі); описати образи героїв картини – дати їм словесну характеристику; виходячи з “дії” в картині; описати можливі риси характерів персонажів та “оживити” картину – озвучити від імені кожного персонажу [3, 104].

Аналогічно можна навести приклади, коли школярі, ознайомлюючись із невідомим раніше музейним експонатом, дискутують між собою щодо його походження, різноманітних рис та властивостей. Це уможливило його порівняння з тими пред-

метами, які вони бачили раніше, про які мають уявлення. Відповідно, відбувається дуже важливий процес, коли ми маємо можливість простежити технологію інтерпретації музейного експонату: обмін думками, вдосконалення комунікативних навичок, уміння дискутувати, співпереживати тощо. Важливим для успішної соціалізації молодшої людини є формування власного творчого неповторного погляду щодо значення музейних предметів та ефективної взаємодії з іншими відвідувачами.

Різні традиції музейної практики зумовлюють самостійність (і навіть певну відокремленість) різних тенденцій навчання й виховання у музейному просторі. З цього погляду, наприклад, закономірності змісту, якості, методів навчання та активізації пізнавальної діяльності можуть набувати в музеї найрізноманітніших форм практичного втілення та реалізації.

Відтак, музеї здатні виступати у ролі факторів, котрі активізують загальнонаукову та історичну грамотність населення, зосереджуючи увагу на об'єктах діяльності людини, різних феноменах науки, природи й техніки. Ці об'єкти зосереджені у музейних предметах. У процесі організації педагогічної діяльності вони здатні, наприклад, допомогти у вивченні творчості видатного художника або політичного діяча; відтворенні у вигляді моделі певного технологічного процесу для відвідувачів музею; реалізації різних прийомів інтерактивного навчання.

У такому розумінні педагогіка виступає як елемент культури і засіб збереження (завдяки трансляції у процесі виховання культурних цінностей) існуючого типу культури й виробництва, що є невід'ємною передумовою для подальшої культурної творчості [1, 5].

Зважаючи на це, відбувається актуалізація освіти та створення нових образів, що передбачає спільну діяльність вчителя та учня, спрямовану на вирішення життєвих проблемних ситуацій, засвоєння практичних знань, умінь і навичок, формування переконань щодо корисності, практичності та динамізму знання людини, виховання молодого покоління, здатного забезпечити органічне поєднання особистісних та суспільних інтересів.

Як стверджував Д. Дьюї, завдання педагога – відібрати ті факти у межах існуючого досвіду, за допомогою яких потенційно можливо висувати нові проблеми, що стимулюють додаткові спостереження та розширюють межі майбутнього досвіду [5, 153-155].

Логічно також припустити, що освітня діяльність у музеї передбачає шлях від усвідомлення форми художнього твору через функціональний аналіз його елементів і структури до відтворення естетичної реакції і визначення її загальних законів. Відтак, основою художнього переживання стає образність, а його спільною рисою – звичайні властивості інтелектуального та, пізнавального процесів розвитку дитини, що сприяють її соціалізації [2, 44-50].

Особливість музейної педагогіки полягає у тому, що вона оперує не лише загальними й теоретичними поняттями, а використовує реальні предмети, які мають власну історію, містять елементи певного історичного художнього стилю. У музеї дитина одержує рідкісну можливість відчутти та усвідомити реальність і життєвість теоретичного матеріалу, який їй викладають на уроках, побачити реліквії (або їхні копії), що належали найрізноманітнішим історичним особам. У процесі споглядання особистих речей історичних персоналій або автентичних речей відповідної епохи у відвідувачів музею виникає можливість емпатійного переживання подій, віддалених у часі, або почуттів і задумів митців.

Сучасна музейна педагогіка розвивається у контексті різних актуальних освітніх технологій, що зумовлюють наступні тенденції:

- поступове зрушення академічного навчання до формату неформальної освіти на засадах добровільності та відсутності примусу;
- пошук оптимальних форм, методів та прийомів комунікації та взаємодії вчителя, учня і музейного працівника з матеріалами експозиції;
- розширення сфери застосування музейних експонатів (від споглядання – до творчості);
- концентрація зусиль на врахуванні вікових та індивідуальних особливостей відвідувачів у ході створення відповідних музейно-педагогічних програм;
- міждисциплінарний підхід до процесу встановлення властивостей різних історичних реліквій [6, 20-21].

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що освітній потенціал музейної педагогіки у ході взаємодії з різновіковою студентською та учнівською аудиторією формується шляхом:

- стимулювання розвитку мотиваційної сфери людини та її особистісних потенціалів;
- створення комфортного середовища навчання з урахуванням діалогічності експозиції музею;
- розвитку уяви, креативності, комунікативних здібностей;
- усвідомлення цінностей культури через сприймання музейних експонатів та соціалізацію.

Застосування елементів музейної педагогіки у процесі навчання дає змогу глибше пізнавати навколишній світ, виявляти нові міждисциплінарні зв'язки між різними предметами, уникати однобічності у вихованні, формувати турботливе ставлення до світової й національної культурної спадщини.

Отже, музейна педагогіка як альтернатива класно-урочної системи відкриває перспективні можливості для перетворення традиційної школи у варіативний, побудований з кількох освітніх систем, освітній простір, котрий сприяє залученню музеїв у процеси постійної інтеграції знань, стимулює розвиток індустрії туризму та сфери дозвілля, змінює психологічну установку особистості на процес навчання як важливий чинник власного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- ¹ Більченко Є. Педагогіка як форма буття культури: перспективи діалогу педагогічної та культурологічної парадигм // Шлях освіти. – 2006. – № 5. – С. 2-5.
- ² Выготский Л. Психология искусства. – М., 1986.
- ³ Демиденко В. Мистецтво у світоглядному вихованні (формування світоглядних уявлень підлітків на уроках літератури, музики, образотворчого мистецтва): Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. – Луганськ, 2008.
- ⁴ Дукельский В. Музей и культурно-историческая среда // Музееведение: Проблемы культурной коммуникации в музейной деятельности. – М., 1989. – С. 107-116.
- ⁵ Дьюи Д. Демократия и образование. – М., 2000.
- ⁶ Караманов О. Взаємодія музею і школи у контексті демократичних освітніх перетворень (досвід України і Польщі) // Шлях Освіти. – 2009. – №2. – С. 19-23.
- ⁷ Маленькая дорога в большой мир, или пособие для энтузиастов детского музейного движения / Макарова Н., Чичканова Т. – Самара, 2005.
- ⁸ Музееведение. Музеи исторического профиля: Учеб. пособие для вузов по спец. «История» / Под. ред. К. Г. Левыкина, В. Хербста. – М., 1988.
- ⁹ Столяров Б. Музейная педагогика. История, теория, практика: учебное пособие. – М., 2004.
- ¹⁰ Томша Е. История явления и его основные принципы // «Три ключа»: Педагогический вестник. – М., 2000. – Вып. 4. – С. 25-71.
- ¹¹ Tuross L. Muzeum – swoista instytucja edukacyjna. – Warszawa, 1999.